

Martin Ågerups grundlovstale

Taler

Martin Ågerup
Direktør for Cepos

Dato

5. juni 2020

Sted

Ragnarock, Roskilde

- 1 Hvad er grundloven egentlig? Hvad er dens funktion? Hvad søger den at opnå?

Grundloven beskriver, hvilke magtbeføjelser staten har, og under hvilke betingelser de må anvendes. Den giver altså staten magt. Men samtidig sætter
5 den også grænser for statens magt. Hertil og ikke længere.

Den beskytter dermed borgerne imod vilkårlig magtanvendelse. Staten må anvende magt imod os, men kun under visse betingelser og på bestemte måder.

- Vi er sikret nogle meget vigtige rettigheder som følge af, at grundloven
10 begrænser statens magtanvendelse over for borgerne. Derved sikres den private ejendomsret, næringsfrihed, forsamlingsfrihed, ytringsfrihed og habeas corpus – altså retten til, hvis man bliver anholdt, inden for 24 timer at få frihedsberøvelsen prøvet ved en domstol.

- 15 Grundloven handler altså om magt, hvilket dybest set skyldes menneskets natur. Al historisk erfaring viser, at – som Lord Acton udtrykte det – "Al magt korrumpere, og total magt korrumpere totalt".

- Grundloven skal sikre, at magten ikke koncentrerer i staten, men er delt mellem
20 stat, marked og civilsamfund. Men presset i retning af centralisering af magten i staten er stort. Mængden af statslig regulering er tredoblet de sidste 30 år. Altså: tre gange så mange påbud og forbud: Ting vi skal, og ting, vi ikke må. Og væksten i lovmængden fortsætter.

- 25 Staten æder sig altså langsomt ind på borgernes frihed. Også de offentligt ansatte får stadig mindre frihed til at passe deres arbejde på den måde, de selv har erfaring for, giver de bedste resultater. I stedet bliver de i stigende grad underlagt et nidkært bureaukrati – ofte med en mængde af regler, som ingen kan overskue.

I enhver god fortælling er der en skurk. Men i virkelighedens verden er der ikke som i Harry Potter-bøgerne en Voldemort, som vil det onde. Alle i velfærdsstaten vil det gode, men resultatet af deres samlede indsats, intentioner og forhandlinger er alligevel ikke godt, men ondt.

35

Den kollektive vilje til at centralisere magt i det godes tjeneste er enorm. Og på intet tidspunkt i Danmarkshistorien har vi set denne vilje komme kraftigere til udtryk end under coronakrisen. Lad mig understrege, at en epidemi berettiger særlige forholdsregler – det kan også være forholdsregler, som midlertidigt begrænser borgernes grundlovssikrede rettigheder.

40

Men i en retsstat skal sådanne indgreb leve op til proportionalitetsprincippet – det betyder groft sagt, at man ikke må skyde gråspurve med kanoner. I sidste uge kom det frem, at Statsministeriet bad Sundhedsstyrelsens Søren Brostrøm om at tilsidesætte sin faglige vurdering af regeringens forslag om at nedlukke Danmark. I stedet blev Brostrøm bedt om at anlægge et "ekstremt forsigtighedsprincip". Dermed blev myndighederne bedt om at tilsidesætte proportionalitetsprincippet.

45

Ovenikøbet vildledte statsministeren befolkningen og Folketinget, da hun på pressemødet 11. marts gav indtryk af, at hun fulgte sundhedsmyndighedernes anbefaling, da regeringen valgte at lukke Danmark ned.

50

Normalt kan en statsminister, der vildleder Folketinget komme i vanskeligheder – og mindst få sig en næse. Men det kommer ikke til at ske her. For det var ikke fra Folketingets talerstol, at vildledningen fandt sted. Det understreger et separat og væsentligt problem. Under coronakrisen er folkestyret i høj grad blevet tilsidesat. Politik bliver ikke længere præsenteret og diskuteret i folketingssalen, men ved statsministerens pressemøder, hvor oppositionen ikke har mulighed for at stille kritiske spørgsmål, og hvor ministrene ikke står til ansvar for Folketinget. Det bidrager til centraliseringen af magten hos statsministeren og regeringen. Her bør Folketinget sætte sig i respekt over for regeringen.

55

60

Regeringen gennemførte i marts en hastelovgivning, som ændrede epidemiloven og centraliserede magten hos regeringen. Dette på trods af, at Sundhedsstyrelsen havde meddelt, at en sådan centralisering af magten ikke var nødvendig.

65

70 Regeringen fremlagde beslutningsgrundlaget halvanden time før, lovforslaget blev hastevedtaget. Normalt bliver lovforslag sendt i høring hos eksperter og interesseorganisationer. Det er en central del af dansk demokrati. Lad mig understrege: Regeringen havde legitim grund til at haste denne lovgivning igennem. Men det er ikke ensbetydende med, at der ikke efterfølgende kunne
75 kompenseres for dette hastværk på anden vis. Her er mit forslag: Lovgivningen har en solnedgangsklausul om ca. et år. Det er alt for lang tid.

Man kunne ændre solnedgangsklausulen, så den udløber om 2 måneder. I mellemtiden kunne man gennemføre en almindelig høring af forslaget, som om
80 det ikke var blevet vedtaget endnu. Høringssvarene kunne indgå som materiale i evalueringen op til lovens udløb om 2 måneder. Hvis det viser sig, at loven er perfekt, kan Folketinget forlænge solnedgangsklausulen med yderligere 3 måneder. Viser der sig problemer, kan Folketinget justere lovgivningen og herefter vedtage en forlængelse. Er der store problemer, kan Folketinget undlade
85 at forlænge og i stedet vedtage en ny lov, der bedre håndterer krisen.

Et sådant forløb kunne kompensere for det nødvendige hastværk op til vedtagelsen.

90 Disse eksempler illustrerer, at regeringen og Folketinget ikke havde behøvet at tilsidesætte almindelige demokratiske procedurer og principper i det omfang, man har gjort. Viljen til at centralisere magten har været enorm. Og de første uger var medierne stort set tavse. Aviserne er kommet efter det med god kritisk journalistik, især Berlingske Tidende. Men Danmarks Radio og TV2 fungerer i
95 øjeblikket ikke som magthavernes kritiske vagthunde, men i stedet som deres logrende skødehunde. Det er forstemmende.

En af de ting, der for alvor adskiller borgerlige fra venstreorienterede, er vores forståelse af magtens væsen, og hvad der gør magt farligt.

100

I en socialistisk forståelse er magt god, så længe den udøves af helten og ond, hvis den udøves af skurken – derfor vil man stække markedet. For det drives jo af profitmotivet. Altså et motiv om personlig vinding. Staten, derimod, styres af folkets samlede vilje om at ville det bedste for almenvellet. Det er intentionen
105 om at ville det gode, der tæller.

Borgerlige har en mere dystre og realistisk magtforståelse. Magtanvendelse har

110 utilsigtede konsekvenser, som kan være alvorlige. Det er derfor ikke intentionen med magtanvendelsen, der er det centrale, men konsekvensen.

Fortællingen om Harry Potter bygger på en borgerlig-liberal forståelse af magtens væsen. Albus Dumbledore, rektor for troldmandsskolen Hogwarts, forklarer Harry, hvorfor han selv flere gange i sit liv har sagt nej til posten som 115 minister for magi (svarer omtrent til vores statsministerpost): "Jeg havde som meget ung mand bevist, at magt var min svaghed og evige fristelse".

Dumbledore er en af heltene – en god mand – men på trods af dét, fører magt i hans hænder ikke til noget godt. Den indsigt indebærer, at det ikke er nok at 120 håbe på, at heltene får magten. Dels er der en risiko for, at skurkene gør det, og dels medfører koncentreret magt, at selv helte bliver til skurke. Det er derfor en helt central udfordring for et demokrati at sikre, at magten ikke bliver for centraliseret, men fordelt og afvejet mellem forskellige aktører. Det er dét grundloven gør. Statens magt afvejes af markedets aktører, som beskyttes af den 125 private ejendomsret og næringsfriheden. Og af civilsamfundet, som beskyttes af samme private ejendomsret, foreningsfriheden og ytringsfriheden.

Vi borgerlige ser med stor alvor på magtkoncentration – både politisk og på markedet. På markedet skal der være fri konkurrence og åben handel med 130 omverdenen, så nogle få virksomheder ikke kan sætte sig på den økonomiske magt. Derfor ser vi det ikke som et onde, men som et gode, at forskellige virksomheder kæmper indbyrdes om kundernes og medarbejdernes gunst. Det er på den måde virksomhedsejerne tvinges til at tjene kunderne.

135 Men vi skal tilbage til Dumbledore, der har holdt en lang kunstpause og nu fortsætter: "Det er en mærkelig ting, Harry, men måske er de, som aldrig har søgt magten, bedst egnet til at praktisere den. Mennesker, der som du bliver påtvunget et lederskab og accepterer byrden, fordi det er nødvendigt, og som til deres overraskelse opdager, at de kan bære den byrde".

140 Problemet er, at i politik opstår den situation stort set aldrig. Politik er en benhård konkurrence om magten. Man skal ikke alene ville den for at få den. Man skal brænde efter den. Blandt undtagelserne, som bekræfter reglen, er Vaclav Havel, den tjekkiske forfatter, som modvilligt endte som præsident efter 145 kommunismens fald.

Kan vi ikke blive enige om én ting: Mette Frederiksen er ingen Vaclav Havel. Frederiksen elsker magten, og hun har grebet coronakrisens mulighed for at centralisere magt hos sig selv i et unødvendigt og dermed illegitimt omfang.

I en venstreorienteret samfundsforståelse er markedet i det kapitalistiske samfund forsynet med magt, som er "uhæmmet" eller "ude af kontrol". Politik er det kultiverede, fredssommelige og trygge, mens markedet er kaotisk – som en farlig jungle, der skal tæmmes. Venstrefløjen vil regulere markedet og skabe dét, de kalder "ordnede forhold".

Sandheden er, at den politiske magtudøvelse ofte er den mest brutale, kaotiske og jungleagtige. På markedet er der plads til mange aktører, der kan eksistere side om side. I politik handler det om at opnå dominans. Har man flertallet, får man magten. Ental bestemt form. Politisk magt kan være meget farlig, fordi den nødvendigvis må koncentreres på relativt få hænder. Det er netop derfor, vi har en grundlov, som sætter grænser for denne magt.

Økonomen Friederich Hayek beskrev i bogen *The Road to Serfdom*, hvordan det vil være politikere med uønskede karaktertræk, som vil have tendens til at nå til tops i systemer med stærkt koncentreret politisk magt – altså skurkene, ikke heltene. Jo større magt staten har over samfundet og økonomien, jo mere står der på spil, og jo mere sandsynligt er det, at magten går til de skruppelløse. Derfor har liberal demokratisk normdannelse og praksis aldrig kunnet fastholdes i længere tid i socialistiske lande med planøkonomi. Magten er for koncentreret. Civilsamfundet og markedet er ikke stærke magtcentre, som kan afbalancere den politiske magt.

Det er risikabelt at skrue op for statens og politikernes magt ud fra den antagelse, at den vil blive brugt til det "fælles bedste". Magten bliver alt for ofte kidnappet af særinteresser, snarere end at tjene almenvellet. Da den onde Lord Voldemort vender tilbage, nægter Ministeriet for Magi hårdnakket at se kendsgerninger i øjnene, og man begynder at forfølge og chikanere Harry Potter og den lille gruppe af privatpersoner, der insisterer på sandheden. Og Lord Voldemort ender med simpelthen at overtage Ministeriet for Magi. Hele dets magtapparat bliver pludselig vendt imod det samfund, som Ministeriet egentlig var oprettet til at beskytte og tjene.

På trods af sine enorme ressourcer og beføjelser gør Ministeriet for Magi reelt

intet for at bekæmpe Lord Voldemort. Den eneste effektive modstand kommer fra en lille gruppe privatpersoner, som frivilligt slutter sig sammen i Fønixordenen. I Harry Potter-bøgerne er det således civilsamfundet, det private
190 initiativ, der finder løsningen og modet til at redde verden fra Voldemort, ikke Ministeriet for Magi.

Nogle – især venstreorienterede og nationalkonservative – forsøger at bagatellisere eller latterliggøre den bekymring for demokratiet, som andre
195 borgerlige – os klassisk konservative og liberale – har udtrykt. Jeg må medgive, at jeg ikke selv hører til dem, der finder, at sammenligninger med DDR eller Nordkorea er på sin plads. Men det ændrer ikke ved, at Danmark bevæger sig i en forkert og bekymrende retning.

200 Vi skal huske, at undertrykkelse og despotiske regimer har været normen i menneskehedens historie. De vestlige demokratier, såsom Danmark, er en mirakuløs undtagelse – og den dag i dag lever hovedparten af menneskeheden ikke i velfungerende demokratier.

205 Benjamin Franklin, som var videnskabsmand og politisk tænker, og som i dag pryder de amerikanske hundreddollarsedler, skal på vej ud af den amerikanske grundlovsgivende forsamling i 1787 være blevet spurgt, hvilken regeringsform forsamlingen havde besluttet sig for. Han svarede: "En republik" og tilføjede: "hvis vi kan fastholde den".

210 I Danmark har vi fastholdt det konstitutionelle monarki i 171 år – og endda forbedret det afgørende undervejs, ikke mindst med kvindernes valgret i 1915. Det er værd at fejre. Men grundlovsdag bør hvert år også bruges til at minde os selv og hinanden om, at det liberale demokrati og retsstaten ikke er noget, vi kan
215 tillade os at tage for givet. Tag ikke fejl. Friheden er en smuk og velduftende blomst – men det er også en sart blomst.

Kilde

Manuskript tilsendt fra taler

220

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Grundlovstale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/martin-aagerups-grundlovstale-2020>

230

235

240

245

250

255

260